

KÖZLEMÉNYEK

GYERMEKVÁLLALÁSI TERVEK – MUNKAERŐ-PIACI HELYZET

BOGNÁR VIRÁG

Tanulmányomban azzal foglalkozom, hogy milyen összefüggések mutatkoznak a magyarországi fiatal párok gyermekvállalási tervei és munkaerő-piaci helyzete között. Az utóbbi években végrehajtott statisztikai felmérések során kiderült, hogy a párok döntő része szeretne legalább két gyermeket, de családterveik megvalósítása sok esetben megghiúsul (KSH NKI 2002).¹ Ugyanakkor – hasonlóan a fejlett nyugat-európai országokban tapasztalhoz – nálunk is megjelent az akaratlagos gyermektelenség (2002-ben a 25 év alattiak körében 15%-osra volt tehető, miközben az 1990-es évtized elején még alig néhány százalékot tett ki). Demográfusok elképzelhetőnek tartják, hogy – legalábbis részben – a gyermekvállalás halasztásáról van szó, mint ahogy számos gazdaságilag és társadalmilag fejlett országban ez a helyzet (Kamarás 2005). Az USA-ban végzett, a '90-es évekre vonatkozó kutatások a jobb munkaerő-piaci pozícióban lévő, magasabb iskolai végzettségű párok esetében igazolják ezt a feltételezést: tervezett gyermekeik, bár a korábbi generációkhoz viszonyítva később, de világra jönnek, ám a kedvezőtlenebb társadalmi helyzetűek körében inkább elmarad az élettársi kapcsolatok házasságra váltása és a szülővé válás (Schoen – Cheng 2006). Magyarországi elemzések szerint nem egyszerűen halasztásról van szó: a jövőben egyaránt számolni kell a gyermektelenség arányának és a második gyermeket nem vállalók hányadának emelkedésével. Az átalakulóban lévő hazai termékenységi magatartást csak összetett modellekkel tudjuk magyarázni, melyekben szerepet kap a párkapcsolat típusa, a nemeként eltérő munkaerő-piaci motívumok, a családtámogatási rendszer, a társadalmi helyzet szerint különböző magatartásminták és a szubjektív tényezők (Spéder – Kapitány 2007).

A jelenség megítélését alapvetően befolyásolja, hogy a gyermekvállalási terveket *párkapcsolati döntéseknek* tekintjük-e. Ha igen, a vizsgálatnak nemcsak a *nők*re, hanem a *férfiak*ra is ki kell terjednie. Ezenkívül lényeges lehet az is, hogy külön vizsgáljuk azokat az összefüggéseket, amelyek a *tervezett*, illetve a *nem tervezett* szülést befolyásolják. Elképzelhető ugyanis, hogy a két esetben mások a kölcsönhatások. Ehelyütt ennek az összefüggés-láncolatnak az egyik elemét vesszük közelebből szemügyre: a gyermekvállalás tervezésének és a leendő szülők munkaerő-piaci helyzetének kapcsolatát, rögzítve, hogy e terveket később megvalósult és elmaradt születés egyaránt követheti.

¹ A szakemberek az '50-es, '60-as évek óta veszik számba a gyermekvállalási szándékokat kérdőíves felmérésekben, és kezdetben a gyermekvállalás direkt előrejelzésére használták. Későbbi követéses vizsgálatok megállapították, hogy a fejlett gazdasági-társadalmi rendszerű országokban a valós termékenység mindig a szándékolt alatt maradt, a fejlődő országokban pedig fordítva. A szakirodalomban máig vitatott, hogy a gyermekvállalási intencióknak van-e közvetlen vagy közvetett hatása a megvalósult születéseket tekintve (vö. Spéder – Kapitány 2007. 49–50.).

A demográfiai szakirodalom szerint a gazdaságilag-társadalmilag fejlett országokban a *nem kívánt gyermekszületek* száma alacsony (kvázi elhanyagolható), 10% körüli (Philipov et al. 2005). Újabban ettől gyökeresen különböző adatokat is megadnak a családkutatók: az USA-ban a terhességek közel feléről állítják, hogy nem tervezettek voltak, de Nyugat-Európára nézve ilyen arányokat nem tartanak valószínűnek a szakemberek. Ugyanakkor a házasság és a gyermekvállalás közötti kapcsolat meggyengült, az egyének egyre nagyobb valószínűséggel sorozatos párkapcsolatok alanyai. Ez utóbbi okból a nők valószínűleg nem egész életpályájukat szem előtt tartva terveznek gyermekeket, hanem az *adott párkapcsolatban* gondolkodnak. Kvalitatív kutatások ebben a vonatkozásban is megerősítik a párkapcsolati kontextus növekvő jelentőségét (Wilson – Koo 2006).

Magyarországon a házas terhes nők körében végzett reprezentatív követéses felmérés szerint az élveszületések 81%-a tervezett, ám ez az adat retrospektív kérdezés eredménye, és valószínűleg felülbecsli a szándékokat (Kamarás 2006). Az Életünk fordulópontjai című, a KSH NKI által végzett, a felnőtt népességre nézve reprezentatív követéses felvétel adatai szerint az első és a második kérdés közötti periódusban megszületett *első* gyermekeknek mindössze 58%-a volt szándékolt és jött világra az előre tervezett időben (prospektív kérdezésre alapozott adat). Időközben azonban a szándékok változhattak, ezért a tervezett születések valós aránya valószínűleg ennél magasabb, és a két idézett mérték között helyezkedik el (Spéder – Kapitány 2007. 59.). A fentiek alapján indokoltnak tekinthető, hogy a gyermekvállalási terveket és a megvalósult születéseket, valamint az ezekkel kapcsolatos összefüggéseket külön-külön vizsgáljuk.

A legtöbb korábbi kutatás a partnerek döntéseinek vizsgálata helyett azokkal a társadalmi és gazdasági tényezőkkel foglalkozott, melyek a *nők* gyermekvállalási szándékait befolyásolhatják (beleértve a tervezést, a terhességet, valamint a gyermekszületeket) (pl. Blossfeld – Huinink 1991; Upchurch – McCarthy 1990). Ezt a megoldást az adatgyűjtésben mutatkozó előnyök mellett két tényezőcsoport is indokolhatja: (1) a partnerválasztás (partnerszelekció) logikájára alapozva feltételezik, hogy olyan férfiak és nők alkotnak szülőpárt, akiknek az iskolai, vallási stb. szempontok szerinti homogámiából adódóan az életstílusról, a gyermekvállalásról hasonló elképzeléseik vannak (a homogámia meghatározását lásd lejjebb) (Kalmijn 1991), így elegendő a nők elképzeléseinek vizsgálata; (2) a gyermekvállalásra vonatkozó döntés elsősorban a nőkre tartozik, így az ezzel kapcsolatos megfontolásokat az ő körükben érdemes kutatni (Corijn et al. 1996). A *partnerek* közötti konszenzus kialakításának folyamatát és a szülővé válást *elméleti modell*be foglalták (Beckman et al. 1983), ám a konkrét kutatásokban korlátozott maradt a partnerhatások elemzése (Corijn et al. 1996). Az utóbbi években ebben változás történt, egyre több, partnereket elemző tanulmány születik. Az alábbiakban áttekintünk ezek közül néhányat, először általános megközelítéseiket tekintve, majd témájukra összpontosítva.

A *(házas)párok jellegzetességeit* középpontba állító társadalomtudományi kutatások aspektusai közül az elmúlt évtizedekben megkülönböztetett figyelmet kapott a párkapcsolat homogám, illetve heterogám jellege. Homogámnak tekintjük az azonos társadalmi csoporton, osztályon, rétegen, vallási felekezeten, etnikumon, képzettségi kategórián belül kötött házasságot, heterogámnak azt az esetet, amikor a párok eltérő társadalmi jellemzőkkel rendelkező csoportokból származnak. Újabban különféle szempontokból is több figyelem vetül a párkapcsolati homogámiára. Jelentős a súlya a párkapcsolati jellemzők vizsgálatának a családon belüli erőszak és a szexuális viselkedés (pl. serdülő-

kori terhesség, AIDS) tanulmányozásában. A társadalomtudományi irányultságú családkutatásokban sok figyelmet szentelnek a párok munkaidővel, háztartási teendőkkel, gyermekneveléssel kapcsolatos döntéseinek, a férfi–női szerepek átalakulásának. (pl. Kirkpatrick Johnson 2005; Bianchi et al. 2006; D’Souza et al. 2006; Manning – Brown 2006; Winslow-Bowe 2006). Az újabb munkák a korábbiaktól abban különböznek, hogy nem elsősorban a társadalom nyitottságának/zártságának klasszikus kérdéskörét vizsgálják a párkapcsolati homogámia segítségével (például a házaspárok összetételét iskolai végzettségi csoportok szerint), inkább folyamatában igyekeznek megragadni az egyéni, párkapcsolati viselkedést különféle értelmezésekkel.

A nemzetközi társadalomtudományi kutatások tükrében a párkapcsolati homogámia az utóbbi időszakban erősödni látszik. A férfi- és a női szerepek a párkapcsolatban és a munkaerőpiacon közeledtek egymáshoz, úgy tűnik, hogy a szerepmegosztást felváltja az egalitáriánus párkapcsolati minta. Az átalakulás folyamata azonban még korántsem zárult le. A férfiak háztartási és gyermekgondozási tevékenységeiben az elmúlt évtizedekben lezajlott változások azt jelzik, hogy az egalitáriánus modell teret nyert Nyugat-Európában és az USA-ban. Mindazonáltal ez a fejlemény csak a párok egy részénél következett be, a férfiak részvétele korlátozott mértékű (Sweeney 2002; Gershuny et al. 2005; Bygren – Duvander 2006).

A homogámia, illetve heterogámia több megjelenési formájával foglalkoznak a kutatók: a párok nézetei, társadalmi-gazdasági jellemzői, iskolázottsága egyaránt felmerül a gyermekvállalást *befolyásoló tényező*ként. A párkapcsolati homogámia/heterogámia és az első gyermek születésének időzítése közötti kapcsolatot vizsgálja egy tanulmány holland és flamand adatokon. Míg Flandriában inkább a *nők kompetenciájába tartozik* a gyermekszületés időzítéséről hozott döntés, Hollandiában *egalitáriánus döntési minták* érhetőek tetten (Corijn et al. 1996). USA-beli adatok szerint a nőket leíró tényezőcsoport, valamint a munkaerő-piaci változók szerinti homogámia/heterogámia nem befolyásolta az élettársi kapcsolatok házassággá alakulását, ebben kizárólag a *férfi társadalmi-gazdasági jellemzői* (kereset, iskolai végzettség, teljes munkaidős állás) voltak fontosak.²

A gyermekvállalást illetően nőtt a *páros döntések* súlya. USA-beli és svédországi eredmények egyaránt azt igazolják, hogy ennek vizsgálata során nem elég csak a nők jellemzőit számba venni, a döntéseknek a férfiak is részesei, beleértve az esetleges nézeteltéréseknek következményeit is. Az eredmények értelmezése szempontjából ugyanakkor lényeges lehet, hogy a párok demográfiai, munkaerő-piaci viselkedése nem feltétlenül kötődik gender- (társadalmi nemre vonatkozó) ideológiákhoz (egalitáriánus versus patriarchális) (Thomson – Hoem 1998).

Bár a gyermekvállalásban egyre érdemibb szerepet kapnak párkapcsolati jellemzők, a férfiak munkaerő-piaci helyzete mint döntési változó erősödni látszik. A tényleges gyermekszületés és a partnerek munkaerő-piaci jellemzői közötti összefüggéseket vizsgálta Angliára és Franciaországra vonatkozóan egy tanulmány. A kereset hatását a foglalkozási pozícióval mérték. Ez az első gyermek születésére nem volt befolyással, a *második gyermek megszületése* azonban korrelált a *férfi munkaerő-piaci helyzetével*, és ez a kapcsolat a ’90-es évek folyamán szorosabbá vált (Ekert-Jaffé et al. 2002). Az USA-beli kutatók egy része a férfiaknak a nőkhez viszonyítva gyengülő kereseti pozí-

² Nem zárható ki az a lehetőség, hogy a nők bizonyos társadalmi jellemzők szerinti kiválasztása már az élettársi kapcsolat létrejöttékor lezajlik (Smock – Manning 1997).

ciójában látja a házasságkötési arányszámok csökkenésének fő okát, ami a szülői szerep vállalásával kapcsolatos fejleményekkel is összefügghet (Schoen – Cheng 2006).

A magyarországi (népszámlálási adatokon végzett) kutatások szerint az utóbbi évtized során erősödött a párkapcsolatok munkaerő-piaci helyzet szerint értelmezett homogámiája. A jelenség a fiatalok körében erősebb az élettársi kapcsolatokban, mint az esetükben amúgy is az átlagosnál ritkábban előforduló házasságokban. Különösen karakteres a homogámia a fiatal, kedvezőtlen munkaerő-piaci helyzetben lévő élettársi kapcsolataiban. Strukturális háttére lehet e szerint annak, hogy a kedvezőtlenebb társadalmi helyzetben lévő rétegekben csökken a házasságkötések száma (Bukodi 2005). Más kutatók értelmezése szerint a szülővé válás magyar gyakorlata az alábbi modellel írható le: munkaerő-piaci diszkriminációjuk túlzott aggodalmat, frusztrációt kelt a nők körében, és elsősorban ez az oka a késleltetett, elmaradó gyermekvállalásnak (Pongrácz 2002). A nők első és a második gyermekükre vonatkozó tervét rövid (2 éven belül) és hosszabb (2 éven túl) távon egyedül a karrierjükkel kapcsolatos preferenciák (a munka fontosabb-e a gyermekvállalásnál) befolyásolják számottevően (Philipov et al. 2005). Spéder és Kapitány kutatása szerint az individuális jellemzők közül a párkapcsolati státusnak és a gazdasági aktivitásnak mindkét nem esetében meghatározó szerepe van, a szubjektív tényezőknek (pl. életkori normák) pedig a nők körében van jelentősége (Spéder – Kapitány 2006).

Egy másik, részletesebb elemzés differenciáltabb modelleket alkalmazott mind a szándékokra, mind a tényleges születekre vonatkozóan. A gyermekvállalási szándékok tényezőinek vizsgálata során a Fishbein és Ajzen által kialakított szociálpszichológiai modell részleges tesztelésére került sor. A gondolatmenet eredeti változata szerint az adott cselekvésre vonatkozó attitűdök és szubjektív normák a szándékokon keresztül befolyásolják a cselekvést (a tervezett viselkedés elmélete – theory of planned behavior). Az attitűdök szintjén mind a nők, mind a férfiak a nők kereseti, munkaerő-piaci pozíciójában látnak esetleges, gyermekvállalást gátló körülményt. Az eredmények szerint azok terveznek gyermeket viszonylag rövid időtávon (3 éven) belül, akik kevésbé tartanak az esetleges hátrányoktól. Mind ideacionális, mind anyagi tényezők lényegesek lehetnek, különösen az első gyermek utáni további gyermek tervezése során. Különösen a magasabb paritású gyermek vállalása esetén lehet az egyének szándékainak megfogalmazásakor fontos a felmerülő anyagi hátrányok számbavétele és a nők munkavállalási esélyének mérlegelése (Spéder – Kapitány 2007. 85–104.).

Tanulmányunkban a két fenti magyarországi kutatáshoz hasonló témát vizsgálunk, de *párkapcsolati kontextusban* és a *tervezett szülővé válás* és a *párok munkaerő-piaci jellemzőinek összefüggésére* szűkítve. Az elemzés célja annak tesztelése, hogy a párok munkaerő-piaci helyzete összefüggést mutat-e a gyermekvállalási tervekkel az első és a második gyermek esetében: a 2 éven belüli, azon túli tervezésével, illetve a szülővé válásra vonatkozó tervek hiányával. Függő változóként tehát a párok gyermekvállalási tervei szerepelnek, a magyarázó változók pedig a párok tagjainak munkaerő-piaci helyzetét képezik le. Többféle hipotézist állítottunk fel: egyrészt tanulmányoztuk a *párok* gyermekvállalási terveinek, ezen belül a *házaspárok* és az *élettársi kapcsolatban élők* szülővé válási terveinek és munkaerő-piaci helyzetüknek az összefüggéseit. Ezen belül külön-külön modellt alkalmazva foglalkoztunk az összes lehetséges esettel: amikor a párokon belül csak a férfi- vagy csak a női fél munkaerő-piaci helyzete függ össze a pár gyermekvállalási terveivel, vagy mindkettő összefügg, de egymással nem, vagy épp ellenkezőleg, egymással is összefüggenek stb. Az alkalmazott modellek lehetővé teszik

a három változó által alkotott lehetséges összefüggésrendszerek minden változatának áttekintését, és a lehető legtakarékosabb (legkevesebb interakciót tartalmazó) modell kiválasztását, amely kielégítő módon illeszkedik az összes figyelembe vett változó által meghatározott rendszerre. Másképp fogalmazva, az elemzés során azt a modellt kerestük, amely szerint a függő változó és a magyarázó változók kapcsolata a legerősebb.

A fentiekben taglalt modellekkel nemcsak a párokra vonatkoztatott terveket vizsgáltuk, hanem a párokon belül a *nők*, illetve a *férfiak* gyermekvállalási tervei és a párok tagjainak munkaerő-piaci helyzete közötti összefüggést is. Az előzetes számítások során teszteltük azt a tézist is, hogy az iskolai végzettség, illetve a munkaerő-piaci helyzet szerinti homogámia összefüggés mutat a gyermekvállalás tervezésével.

Az alkalmazott módszer a loglineáris elemzés, melynek lényege a következőkben foglalható össze (Rudas 1982). Az eljárás olyan esetekben ajánlott, amikor több kategoriális (diszkrét) változó összefüggésrendszere segítségével írunk le egy problémát. Ugyanakkor arra törekszünk, hogy kevés, de jól értelmezhető paramétert használjunk. A loglineáris reprezentáció a kontingenciatáblában szereplő valószínűségek paraméteres előállítására. A jelölések bonyolultsága miatt célszerűbb összefoglaló leírást adni. Eszerint az eredeti kontingenciatáblázatban álló valószínűségek logaritmusait állítjuk elő összeg formájában. Az összegben szereplő tagokat nevezzük paramétereknek. Minden paraméternek minden cellára vonatkozóan van egy-egy értéke, minden cella előállításakor a paramétereknek az illető cellára vonatkozó értékét kell felhasználni. Valamennyi paraméter összege pontosan megadja a táblázatot. A loglineáris elemzés lényege azoknak a paramétereknek a megkeresése, amelyek értéke nulla (a megfelelő változócsoporthoz igaz az ún. általánosított függetlenség), és az ezek után fennmaradó többi paraméter jelentésének értelmezése. Különböző statisztikákat használhatunk annak vizsgálatára, hogy az empirikus (mintabeli) eloszlás alapján milyen állítások tehetők az elméleti eloszlás loglineáris paramétereire – és a fentiek alapján a teljes populációra vonatkozó eloszlás szerkezetére, a szereplő változók kapcsolatára nézve.

Akkor mondjuk, hogy egy változócsoporthoz tagjai között interakció van, ha az eloszlás loglineáris reprezentációjához szükség van az ezekre a változókra együttesen vonatkozó paraméterre. Ha például, mint a jelen esetben, három változót vizsgálunk, és ezeket az ábécé nagybetűivel jelöljük (A, B, C), akkor a lehetséges interakciókat AB, AC, BC, ABC felírással rögzítjük. Ha az adott problémát három változóval szeretnénk leírni, akkor 18-féle modellt írhatunk fel, melyek az egyes változók és változócsoporthoz különböző függő viszonyait képezik le. Elvileg elképzelhető, hogy ezek közül végül elég az egyik változót figyelembe venni, ezért lehetséges olyan modell is, amely például csak az 'A' változót tartalmazza (1. táblázat).

1. Három változó lehetséges interakcióit tartalmazó modellek
Models containing the possible interactions of three variables

Sorszám	Modell
1.	A
2.	B
3.	C
4.	A, B
5.	A, C
6.	B, C
7.	A, B, C
8.	AB
9.	AC
10.	BC
11.	AB, C
12.	AC, B
13.	CB, A
14.	AB, BC
15.	AC, BC
16.	AB, AC
17.	AB, AC, BC
18.	ABC

A különböző modellek segítségével más-más becült táblázatot állíthatunk elő. A becült táblázatnak az a tulajdonsága, hogy a modellben kijelölt marginálisai megegyeznek az empirikusan megfigyelt táblázat megfelelő marginálisáival, és loglineáris reprezentációja a vizsgált modell. Az illeszkedésvizsgálat során kontrolláljuk, hogy milyen mértékben különbözik a becült táblázat a megfigyelt táblázattól, mi annak a valószínűsége, hogy pusztán a mintavételből adódó véletlen ingadozások ekkora vagy nagyobb eltérést okozzanak. Ha ezt a valószínűséget túl kicsinek tartjuk, elvetjük azt a nullhipotézist, hogy a vizsgált modell érvényes az elméleti eloszlásra. A hipotézis tesztelésére a χ^2 -statisztikát használtuk. A teljes loglineáris (3 változó esetén a fenti jelölésekkel az 'ABC') modell, melyet teljes vagy telített modellnek is nevezünk, tökéletesen illeszkedik a megfigyelt táblázathoz ($p = 1,00$). Az 'AB,C' modell például azt jelenti, hogy az A és B változó nem független egymástól, de a C változótól mindkettő független. Az elfogadható modellek ($p > 0,05$) közötti további válogatás során olyanokat keresünk, amelyekben minél kevesebb és (hierarchikus modelleket használva) minél alacsonyabb rendű interakciók vannak, mert ez jelenti azt, hogy egy összetett jelenséget egyszerűbb tényezőkre bontottunk.

Tanulmányunk adatbázisául a KSH NKI Életünk fordulópontjai című panelfelvétele szolgált, közelebbről ennek 1. hulláma, melyre a 2001/2002. év fordulóján került sor. Az interjúk elutasításának és meghíúsulásának lehetőségével számolva előzetesen torzított, régióként, településnagyság- és életkori kategóriáinként rétegzett, többlépcsős véletlen mintáról van szó. A mintavételi egység a személy, az alapsokaság az 1926. január 1. és 1983. december 31. között született magyar állampolgárok köre, vagyis a 2001. december 31-én 18–75 éves lakosság, a betöltött életkor szerint. A mintakiválasztás és a kérdéses során a felvétel készítői ügyeltek arra, hogy ne csak a lehetséges meg-

hiúsulásokat, hanem a válaszmegtagadásokat is figyelembe vegyék – település és életkori csoportok szerint. A felvétel megbízhatóságát szolgálta továbbá az a törekvés, hogy a nehezen megközelíthető csoportok (pl. a roma lakosság, egyes fővárosi kerületek lakosai) is arányuknak megfelelően kerüljenek a mintába. Külön gondot fordítottak arra, hogy címkövetéssel elérjék a nem bejelentett lakcímükön lakó fiatal, mobil rétegeket. Az összes megkeresett cím 67,9%-át kitevő 16 394 sikeres interjút tartalmazó nyers adatbázist súlyozás segítségével illesztették a 2001. február 1. eszmei időponttal végrehajtott népszámláláshoz: nem, életkor, településtípus, iskolai végzettség és családi állapot szerint. A népszámlálás alapján figyelembe vették a megkötött házasságok számát és a gyermekszámot is (Kapitány 2003). Az általunk vizsgált adatbázis az egész adatállományon belüli alminta, amely csak a párok jellemzőit tartalmazza.³

Valamennyi mintaalanyhoz köthető egy párkapcsolat. Az ideális az lenne, ha a párokról gyűjtött információ kiegészítő kérdőívekből származna, amit maguk az érintettek töltenének ki. Esetünkben ez nem így van, a megkérdezett adott válaszokat a párját érintő életkori, munkaerő-piaci, iskolai végzettségi jellemzőkről is. Mivel azonban viszonylag egyértelműnek tekinthető ismérvekről van szó, ez a megoldás is megfelelő. Az viszont hiányosságnak tekinthető, hogy a gyermekek számát csak az interjúalany saját magára vonatkoztatott információja alapján vizsgáltuk, a pár másik tagjáról nem rendelkezünk ezzel az információval.

A termékenység elemzése során a demográfiai szakirodalom különbséget tesz aszerint, hogy hányadik gyermek születéséről van szó, és szintén fontos tényező az érintett nők életkora. Az *első gyermek* tervezését illetően azokat a párkapcsolatokat vizsgáltuk, amelyeknek női tagja 35 évesnél fiatalabb (az első gyermek vállalása az ezredfordulóra vonatkozó termékenységi adatok szerint eddig az életkorig döntő többségében lezajlott) és a pár kérdezett tagjának nincs gyermeke. Összesen 728 ilyen párkapcsolatot találtunk. Ezen belül azon esetek száma, amikor az interjúalany válaszolt az időzítést tudakoló kérdésre, 449 volt. Végül ezzel az almintával dolgoztunk. A *második gyermek* tervezését vizsgálva pedig azokat a párkapcsolatokat választottuk ki, amelyeknek női tagja fiatalabb volt 40 évnél, és a megkérdezettnek már volt egy gyermeke. Az 1046 ilyen párkapcsolaton belül 720 esetben rendelkezünk információval az időzítésről. A

³ Valamelyest csökkentheti azonban az eredmények érvényességét, hogy a kérdőív összeállítói etikai-kulturális okokból eltekintettek annak tisztázásától, hogy az élettársi és a házassági kapcsolatok heteroszexuális természetűek-e. A férfi és a női homoszexuális párok jelenléte tulajdonképpen azon egyének számát növeli a mintában, akik nem vagy nagyon kis arányban kívánnak gyermeket, legalábbis a jelenlegi párkapcsolatukban, tekintettel a jelenlegi társadalmi, orvosi és pénzügyi következményekre. A homoszexuális kapcsolatok tehát a párkapcsolati homogámia egyik szélsőséges esetének tekinthetők, a nemek szerinti homogámianak. Ezen kapcsolatok aránya azonban csekélyre tehető a mintában.

Az egy háztartásban élő homoszexuális párok élettársi kapcsolatai kiszűrhetők lettek volna (27 párkapcsolat), de további női és férfi homoszexuális élettársi kapcsolatok maradhattak még a mintában. Emiatt, valamint a reprezentativitás okán, és mert elvileg a homoszexuális kapcsolatban élőknek is lehetnek szülővé válási terveik és a mintában szereplők közül néhánynak volt is, az eredeti mintánál maradtunk. Technikai okokból a mintában szereplő férfi homoszexuális kérdezettek férfiként szerepelnek, de párjuk nőként, a leszbikusok esetében pedig fordítva. A felvétel valószínűleg alulbecsli ezen párkapcsolatok előfordulási gyakoriságát. Nagyobb mintabeli gyakoriság és pontosabb mérés esetén volnának külön vizsgálhatók e párok.

728 versus 449 pár, illetve az 1046 versus 720 pár almintái a figyelembe vett változók, valamint a párok tagjainak, ezen belül a megkérdezettek nemenkénti átlagéletkorai szerint nem különböznek szignifikánsan egymástól. A gyermektelen és az egygyermekes párokon belül a párok megfelelő nemű tagjainak és az interjúalanyok nemenkénti átlagéletkora közötti eltérés sem volt szignifikáns. (Az átlagéletkorok összevetéséhez használt módszer az egyes alminták esetén a variancianalízis volt, az egyéb diszkrét változók összevetésekor pedig a χ^2 -próba) (2., 3., 4., 5. táblázat).

2. A 35 évnél fiatalabb nők párkapcsolatai, ahol a pár megkérdezett tagjának nincs gyermeke

The partnerships of women below the age of 35 where the responding member of the couple has no child

Nem	Összesen			Ebből: a megkérdezettnek van adata a gyermekvállalás időzítéséről		
	átlagéletkor	szórás	esetszám	átlagéletkor	szórás	esetszám
	év			év		

Párok adatai

Férfi	30,52	8,79	728	30,25	8,76	449
Nő	25,49	4,00	728	25,41	4,05	449

Megkérdezettek adatai

Férfi	28,06	4,64	344	27,60	4,30	197
Nő	25,34	3,85	384	25,36	3,93	252

3. A 40 évnél fiatalabb nők párkapcsolatai, ahol a pár megkérdezett tagjának egy gyermeke van

The partnerships of women below the age of 40 where the responding member of the couple has one child

Nem	Összesen			Ebből: a megkérdezettnek van adata a gyermekvállalás időzítéséről		
	átlagéletkor	szórás	esetszám	átlagéletkor	szórás	esetszám
	év			év		

Párok adatai

Férfi	32,84	7,84	1046	32,86	7,98	720
Nő	29,36	5,06	1046	29,68	5,23	720

Megkérdezettek adatai

Férfi	32,84	6,81	537	32,73	6,45	360
Nő	29,15	4,70	509	29,29	4,88	360

A szülővé válásra vonatkozó tervek leképezéséhez két kérdés mutatkozott alkalmazásnak. Az első: „Szeretné, ha a (meglévőkhöz kívül) születne még gyermeke?” A válaszlehetőségek a következők voltak: (a) igen, (b) igen, jelenleg (is) terhes, (d) nem szeretne, (e) nem lehet több gyermeke. Az (a) és (b) választ adókat gyermekvállalást tervezőknek, míg a (d) és (e) választ adókat gyermekvállalást nem tervezőknek tekintettük. A gyermekvállalás időzítését a betöltött életkor és a gyermekvállalás tervezett életkorának különbségével képeztük. Az utóbbira vonatkozó kérdés így hangzott: „Hány éves korában szeretné, hogy a (következő) gyermeke megszülessen?”. A válaszlehetőség életkori években volt megadva. Ezt követően a párok gyermekvállalási terveit egy háromértékű változóval mértük (akar gyermeket 2 éven belül; akar gyermeket, de 2 éven túl; nem akar gyermeket). A két évnél szűkebb időtávra szóló terveket rövid, a jelen helyzetet is érintő, az annál távolabbi időhorizontra szóló terveket hosszú távú elképzeléseként tételeztük. A megkülönböztetés jelentőségét támasztja alá a szándékokra és a realizálásukra irányuló elemzés. Ennek eredménye szerint egyértelműen elkülönülnek a rövid és a hosszú távra tervezők későbbi valós gyermekvállalásai: az előbbieknél nagyobb valószínűséggel születnek meg, mint az utóbbiak (Spéder – Kapitány 2007. 51–55.).

A munkaerő-piaci helyzetet két változóval mértük. Az egyik a foglalkoztatás tényét rögzítette (dolgozik/nem dolgozik), a másik a munkavállalás formáját azonosította, és részben alkalmas volt a kereseti különbségek durva leképezésére (állami alkalmazott; önálló, társas vállalkozás tagja; egyéb foglalkoztatási formában dolgozó; nem dolgozik). Az előzetes vizsgálatok alapján kiderült, hogy létezik iskolai végzettség és foglalkozási réteg szerinti homogámia is, de az első és a második gyermek tervezésétől ezek a párkapcsolati jellemzők függetlenek, kapcsolat közöttük valószínűleg csak a magasabb gyermekszámot tekintve mutatható ki (KSH NKI 2002).

4. 35 évesnél fiatalabb nők párkapcsolatai, ahol a pár megkérdezett tagjának
nincs gyermeke
The partnerships of women below the age of 35 where the responding member of the
couple has no child

Változó megnevezése	Összesen			Ebből: a megkérdezett- nek van adata a gyer- mekvállalás időzítéséről	
	gyakoriság	százalék	százalék	gyakoriság	százalék

PÁROKRA VONATKOZÓ ADATOK

Párkapcsolati forma					
Házasság	344	47,2	47,2	212	47,2
Élettársi kapcsolat	385	52,8	52,8	237	52,8
Összesen	728	100,0	100,0	449	100,0
Első gyermeket szeretne					
Igen, 2 éven belül	161	22,1	35,9	161	35,9
Igen, 2 éven túl	243	33,4	54,1	243	54,1
Nem	45	6,2	10,0	45	10,0
Összesen	449	61,7	100,0	449	100,0
Hiányzó adat (missing)	279	38,3			
Mindösszesen	728	100,0			
Nők munkavállalása					
Dolgozik	558	76,7	76,7	343	76,4
Nem dolgozik	170	23,3	23,3	106	23,6
Összesen	728	100,0	100,0	449	100,0
Férfiak munkavállalása					
Dolgozik	636	87,3	87,3	392	87,3
Nem dolgozik	92	12,7	12,7	57	12,7
Összesen	728	100,0	100,0	449	100,0
Nők munkavállalási formája					
Állami alkalmazott	478	65,7	65,7	294	65,6
Önálló, társas vállalkozás tagja	43	5,8	5,8	26	5,9
Egyéb foglalkoztatási forma	37	5,1	5,1	22	5,0
Nem dolgozik	170	23,3	23,3	106	23,6
Összesen	728	100,0	100,0	449	100,0
Férfiak munkavállalási formája					
Állami alkalmazott	475	65,3	65,3	298	66,3
Önálló, társas vállalkozás tagja	98	13,4	13,4	62	13,8
Egyéb foglalkoztatási forma	63	8,7	8,7	33	7,3
Nem dolgozik	92	12,7	12,7	57	12,7
Összesen	728	100,0	100,0	449	100,0

PÁROKON BELÜL: Férfi

Első gyermeket szeretne					
Igen, 2 éven belül	71	20,7	36,1	71	36,1
Igen, 2 éven túl	105	30,5	53,0	105	53,0
Nem	22	6,3	10,9	22	10,9
Összesen	197	57,4	100,0	197	100,0
Hiányzó adat (missing)	146	42,6			
Mindösszesen	344	100,0			

Változó megnevezése	Összesen			Ebből: a megkérdezettek van adata a gyermekvállalás időzítéséről	
	gyakoriság	százalék	százalék	gyakoriság	százalék

folytatás

PÁROKON BELÜL: Nők

Első gyermeket szeretne					
Igen, 2 éven belül	90	23,4	35,7	90	35,7
Igen, 2 éven túl	138	36,0	54,9	138	54,9
Nem	23	6,1	9,3	23	9,3
Összesen	252	65,5	100,0	252	100,0
Hiányzó adat (missing)	133	34,5			
Mindösszesen	384	100,0			

5. 40 évnél fiatalabb nők párkapcsolatai, ahol a pár megkérdezett tagjának egy gyermeke van
The partnerships of women below the age of 40 where the responding member of the couple has one child

Változó megnevezése	Összesen			Ebből: a megkérdezettek van adata a gyermekvállalás Időzítéséről		
	gyakoriság	százalék	százalék	gyakoriság	százalék	Százalék

PÁROKRA VONATKOZÓ ADATOK

Párkapcsolati forma						
Házasság	839	80,3	80,3	578	80,3	
Élettársi kapcsolat	206	19,7	19,7	141	19,7	
Összesen	1046	100,0	100,0	720	100,0	
Első gyermeket szeretne						
Igen, 2 éven belül	163	15,5	22,6	163	22,6	
Igen, 2 éven túl	235	22,5	32,7	235	32,7	
Nem	322	30,8	44,7	322	44,7	
Összesen	720	68,8	100,0	720	100,0	
Hiányzó adat (missing)	326	31,2				
Mindösszesen	1046	100,0				
Nők munkavállalása						
Dolgozik	545	52,1	52,2	394	54,7	54,8
Nem dolgozik	498	47,7	47,8	325	45,2	45,2
Összesen	1043	99,8	100,0	719	99,9	100,0
Hiányzó adat (missing)	2	0,2		1	0,1	
Mindösszesen	1046	100,0		720	100,0	
Férfiak munkavállalása						
Dolgozik	933	89,2	89,2	638	88,6	
Nem dolgozik	113	10,8	10,8	82	11,4	
Összesen	1046	100,0	100,0	720	100,0	

folytatás

Változó megnevezése	Összesen			Ebből: a megkérdezettnek van adata a gyermekvállalás időzítéséről		
	gyakoriság	százalék	százalék	gyakoriság	százalék	százalék
Nők munkavállalási formája						
Állami alkalmazott	460	44,0	44,3	333	46,3	46,5
Önálló, társas vállalkozás tagja	36	3,4	3,4	26	3,7	3,7
Egyéb foglalkoztatási forma	45	4,3	4,3	33	4,5	4,5
Nem dolgozik	498	47,7	47,9	325	45,2	45,3
Összesen	1040	99,4	100,0	717	99,7	100,0
Hiányzó adat (missing)	6	0,6		2	0,3	
Mindösszesen	1046	100,0		720	100,0	
Férfiak munkavállalási formája						
Állami alkalmazott	694	66,3	66,4	480	66,7	
Önálló, társas vállalkozás tagja	160	15,3	15,3	106	14,7	
Egyéb foglalkoztatási forma	78	7,4	7,4	52	7,2	
Nem dolgozik	113	10,8	10,8	82	11,4	
Összesen	1045	99,9	100,0	720	100,0	
Hiányzó adat (missing)	1	0,1				
Mindösszesen	1046	100,0				
PÁROKON BELÜL: Férfi						
Első gyermeket szeretne						
Igen, 2 éven belül	85	15,7	23,5	85	23,5	
Igen, 2 éven túl	112	20,9	31,1	112	31,1	
Nem	163	30,4	45,4	163	45,4	
Összesen	360	67,1	100,0	360	100,0	
Hiányzó adat (missing)	177	32,9				
Mindösszesen	537	100,0				
PÁROKON BELÜL: Nő						
Első gyermeket szeretne						
Igen, 2 éven belül	78	15,3	21,7	78	21,7	
Igen, 2 éven túl	123	24,2	34,3	123	34,3	
Nem	158	31,1	44,0	158	44,0	
Összesen	360	70,7	100,0	360	100,0	
Hiányzó adat (missing)	149	29,3				
Mindösszesen	509	100,0				

A feltáró elemzések során először kétváltozós függetlenségvizsgálatokat végeztünk χ^2 -próbával a változók közötti kapcsolatok kimutatására, majd loglineáris modelleket illesztettünk (GENLOG paranccsal) az SPSS 9.0 program segítségével. A loglineáris elemzés arra volt alkalmas, hogy megkeressük azt a modellt, amely a lehető legkevesebb interakciót tartalmazza, mégis kielégítően illeszkedik a három változó (a szülővé válási tervek és a párok munkaerő-piaci jellemzői) által meghatározott eloszlásra (a p értéke 0,05-nél nagyobb). (Az általunk előnyben részesített kapcsolati modelleket a táblázatokban árnyékkoltuk). A korábbi vizsgálatok szerint az első és a második gyermek

vállalásának körülményei valószínűleg különbözőek, és mások a hatások az élettársi kapcsolatokban és a házasságokban, ezért ezeket az eseteket külön almintákon vizsgáltuk.

Az eredményeket közlő táblázatokban terjedelmi és áttekinthetőségi okok miatt nem adjuk meg az összes lehetséges loglineáris modell adatait. Első lépésben kiválasztottuk azokat, melyek nem térnek el túl nagy mértékben a megfigyelt táblázattól ($p > 0,05$), második lépésben pedig azokat, amelyek a lehető legkevesebb számú és tagú interakciót tartalmaznak. A közölt táblázatok a második lépés szelekciója előtti állapotot mutatják, azzal kiegészítve, hogy az egyes almintákon ugyanazon modelleket is bemutatjuk.

Először azokat az eredményeket közöljük, amikor a függő változó szintjén nem választottuk szét a férfiak és a nők gyermekvállalási terveit, hanem az elsődleges interjúalany nemétől függetlenül a párra vonatkozó tervnek tekintettük a közlését. Ezekben az esetekben az derült ki, hogy a párok munkaerő-piaci jellemzői minden esetben összefüggést mutatnak a gyermekvállalási tervekkel, a foglalkoztatás tényére és a foglalkoztatási formára egyaránt. A szülővé válási tervet azonban az első gyermek esetében csak a férfi munkaerő-piaci jellemzői befolyásolják döntően ('AB, BC' modell), a második gyermek esetében pedig a nő munkaerő-piaci pozíciója ('AB, AC' modell) (6. táblázat).

Ha a férfinak nincs munkája, akkor a pár nem tervez első gyermeket sem. A nő munkaerő-piaci pozíciója a második gyermek vállalása esetén játszik szerepet: azok a párok, amelynek nőtagja nem dolgozik, az átlagosnál nagyobb eséllyel tervezik a második gyermeket 2 éven túl. Viszont ha a nő dolgozik, az átlagot meghaladó mértékű a második gyermek tervének elutasítása. A nő foglalkoztatási formája olyan módon áll kapcsolatban a gyermekvállalással, hogy az átlagosnál jóval kisebb arányban szándékoznak egyáltalán második gyermeket szülni az állami alkalmazott és az egyéb foglalkoztatási formában dolgozó nők, illetve az átlagosnál inkább tervezik ezt 2 éven belül az önálló és társas vállalkozóként dolgozók, míg a nem dolgozók 2 éven túl szeretnék a második gyermeküket világra hozni. (A foglalkoztatási formát magukban foglaló modelleket csak a megkérdezettek szándékaira vonatkoztatva közöljük, és eltekintettünk a részletes becsült táblázatok bemutatásától, melyek a szerzőnél megtekinthetők.)

A házasság és az élettársi kapcsolat ebben az összefüggésben is megkülönböztetendő: az utóbbiban mind az első, mind a második gyermek tudatos időzítése független az egyébként munkaerő-piaci helyzet szerint homogám párok e jellemzőitől ('AB, C' modell). A fent taglalt modellek valójában a házasságban élők helyzetét írják le (7. táblázat).

6. *Első gyermek vállalása a 18–35 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)**
*First childbearing in the partnerships of women aged 18–35
(odd ratios)*

Függő változó = a párok szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a nő gazdasági aktivitása (A), a férfi gazdasági aktivitása (B)

Modell	Khi ²	df	p
<i>Összesen</i>			
AB, C	15,7428	6	0,0152
AB, BC	2,9994	4	0,5579
AB, AC	15,3600	4	0,0040
AB, BC, AC	0,9326	2	0,6273

*Második gyermek vállalása a 18-40 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)**
*Second childbearing in the partnerships of women aged 18–40
(odd ratios)*

Függő változó = a párok szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a nő gazdasági aktivitása (A), a férfi gazdasági aktivitása (B)

Modell	Khi ²	df	p
<i>Összesen</i>			
AB, C	48,4717	6	0,0000
AB, BC	46,6482	4	0,0000
AB, AC	4,3640	4	0,3590
AB, AC, BC	0,4822	2	0,7858

* Ezek a modellek az összes megkérdezett válaszait tartalmazzák, függetlenül attól, hogy a fő interjúalany férfi vagy nő volt, de a párjáról rendelkezésre állt az életkor adata is.

7. Első gyermek vállalása a 18–35 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)*

First childbearing in the partnerships of women aged 18–35 by the type of the partnership (cohabitation, marriage) – odd ratios

Függő változó = a párok szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a nő gazdasági aktivitása (A), a férfi gazdasági aktivitása (B)

Modell	Khi ²	df	p
<i>Élettársi kapcsolat</i>			
AB, C	9,4975	6	0,1475
AB, BC	3,1083	4	0,5399
AB, AC	7,7556	4	0,1010
AB, BC, AC	2,9387	2	0,2301
<i>Házasság</i>			
AB, C	19,1886	6	0,0039
AB, BC	7,0842	4	0,1315
AB, AC	17,0393	4	0,0019
AB, BC, AC	1,5282	2	0,4658

Második gyermek vállalása a 18–40 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)*

Second childbearing of women aged 18–40 by the type of the partnership (cohabitation, marriage) – odd ratios

Függő változó = a párok szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a nő gazdasági aktivitása (A), a férfi gazdasági aktivitása (B)

Modell	Khi ²	df	p
<i>Élettársi kapcsolat</i>			
AB, C	8,1919	6	0,2244
AB, BC	5,9313	4	0,2043
AB, AC	6,4250	4	0,1696
AB, AC, BC	3,1878	2	0,2031
<i>Házasság</i>			
AB, C	58,6263	6	0,0000
AB, BC	55,1595	4	0,0000
AB, AC	5,8889	4	0,2068
AB, AC, BC	1,1670	2	0,5579

*Ezek a modellek az összes megkérdezett válaszait tartalmazzák, függetlenül attól, hogy a fő interjúalany férfi vagy nő volt, de a párjáról rendelkezésre állt az életkor adata is.

A férfi- és a női interjúalanyok szülővé válásának időzítését külön-külön vizsgálva további lényeges részletekre derült fény. Az első gyermek esetében a nők időzítési tervei függetlenek a pár foglalkozási jellemzőitől, bár a munkaerő-piaci homogámia itt is érvényesül ('AB, C' modell). A férfiak időzítési terveit viszont döntően befolyásolta a munkaerő-piaci pozíció ('AB, AC' modell), és azon belül is a foglalkoztatottság ténye. A második gyermek esetében a foglalkoztatotti státus szerepe elhanyagolható maradt, inkább annak formája szerint indokolt mind a nők ('AB, AC' modell), mind a férfiak időzítési terveit tekintve a női munkavállalás döntő szerepét feltételezni ('AB, BC' modell). Az elemszámok nem tették lehetővé, hogy a függő változót nemek és párkapcsolat szerint további almintákra bontsuk (8. és 9. táblázat).

*8. Első gyermek vállalása a 18–35 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)*
First childbearing in the partnerships of women aged 18–35
(odd ratios)*

Függő változó = a **nő** szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a nő gazdasági aktivitása (A), a férfi gazdasági aktivitása (B)

Modell	Khi ²	df	p
AB, C	8,9290	6	0,1776
BC, A	12,7244	5	0,0261
AC, B	17,6785	5	0,0034
AB, BC	2,7658	4	0,5978
AB, AC	7,7199	4	0,1024
AB, AC, BC	0,2295	2	0,8916

* Csak a női interjúalanyok saját és párjukra vonatkozó válaszai.

*Első gyermek vállalása a 18–35 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)**
First childbearing in the partnerships of women aged 18–35
(odd ratios)*

Függő változó = a **férfi** szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a férfi gazdasági aktivitása (A), a nő gazdasági aktivitása (B)

Modell	Khi ²	df	p
AB, C	14,4070	6	0,0299
AB, AC	6,5376	4	0,1624
AB, BC	14,2439	4	0,0066
AB, BC, AC	5,2754	2	0,0715

** Csak a férfi interjúalanyok saját és párjukra vonatkozó válaszai.

9. Második gyermek vállalása a 18–40 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)*
Second childbearing in the partnerships of women aged 18–40
(odd ratios)

Függő változó = a **nő** szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a nő foglalkoztatási formája (A), a férfi foglalkoztatási formája (B)

Modell	Khi ²	df	p
AB, BC	47,6214	24	0,0028
AB, AC	30,0587	24	0,1828
AB, AC, BC	24,3369	18	0,1443

* Csak a női interjúalanyok saját és párjukra vonatkozó válaszai.

Második gyermek vállalása a 18–40 éves nők párkapcsolataiban
(esélyhányados)**
Second childbearing in the partnerships of women aged 18–40
(odd ratios)

Függő változó = a **férfi** szülővé válásának időzítése (C)

Független változók: a férfi foglalkoztatási formája (A), a nő foglalkoztatási formája (B)

Modell	Khi ²	df	p
AB, AC	65,6815	24	0,0000
AB, BC	34,9701	24	0,6880
AB, AC, BC	19,9482	18	0,3357

** Csak a férfi interjúalanyok saját és a párjukra vonatkozó válaszai.

A kapott eredmények szerint tehát elfogadhatjuk azt a hipotézisünket, hogy az első és a második gyermek időzítésének tervét másképp befolyásolja a párok tagjainak munkaerő-piaci helyzete. Tisztázódott továbbá, hogy az első gyermek tervezésekor a nők és a férfiak körében más hatás érvényesül: az előbbieket esetében az időzítés független a saját és a párjuk munkaerő-piaci helyzetétől, az utóbbiakat illetően pedig a saját gazdasági aktivitás a döntő, főképp, ha házastársi viszonyról van szó. A második gyermek esetében is főképp a házasság befolyásolja a munkaerő-piaci helyzetet, de csak a nőkre vonatkozóan. Itt nem a foglalkoztatottság ténye, hanem a foglalkoztatási formához köthető finomabb különbségek számítanak. Az élettársi kapcsolatok és a házasság közötti különbség – más kutatások következtetéseihez hasonlóan – ebben a relációban is úgy értelmezhető, hogy az előbbieket bizonyos értelemben nagyobb függetlenséggel járnak, és ezért hiányzik esetükben a gyermekvállalási tervek és a párok munkaerő-piaci helyzete közötti összefüggés. Míg az első gyermekről gondolkodva a fiatal pár férfitagja számára a gazdasági aktivitás ténye a döntő, a második gyermeket tervezve a dolgozó

nők egy része munkaerő-piaci pozíciójának megőrzését tarthatja fontosnak, illetve akadályozó tényező lehet az alacsonyabb kereseti lehetőség is.

A probléma eddigi értelmezéseire visszanyúlva megállapítható, hogy a strukturális kényszerek nem minden esetben hatnak (például az első gyermek vállalását tekintve a nők körében nem lényegesek). Feltételezhető továbbá, hogy nemcsak a munkahelyi diszkrimináció jelenthet gondot a nők számára, hanem a kereset nagysága és talán az időbeosztás rugalmassága is, de ez csak a második gyermek tervezését befolyásolhatja döntően.

További kutatásokban érdemes azt is vizsgálni, hogy miként befolyásolja a második és a harmadik gyermekek tervezését a párok munkaerő-piaci helyzete, megjegyezve, hogy az itt feltárt összefüggések is változhattak az elmúlt években. Fontosnak tűnik a nők munkaerő-piaci helyzete és a gyermekvállalás kapcsolatának részletesebb feltárása különböző társadalmi környezetekben. Egy ilyen munka a párok konszenzusteremtése, nézeteltérései és a gyermekvállalási tervek összefüggésére is kiterjedhetne.

IRODALOM

- Beckman, L. – Aizenberg, R. – Forsythe, A. – Day, T. (1983): A Theoretical Analysis of Antecedents of Young Couples' Fertility Decisions and Outcomes. *Demography*, 20. 519–533.
- Bianchi, S.M. – Raley, S.B. – Mattingly, M.J. (2006): How Dual are Dual-Income Couples? Documenting Change From 1970 to 2001. *Journal of Marriage and Family*, 68 (February). 11–28.
- Blossfeld, H. P. – Huinink, J. (1991): Human capital investments or norms of role transition? How women's schooling and career affect the process of family formation. *American Journal of Sociology*, 97. 143–168.
- Bukodi, E. (2005): Partnerszelekció a házassági kapcsolatokban és az élettársi kapcsolatokban. *Demográfia*, 48/2–3. 218–253.
- Bygren, M. – Duvander, A.Z. (2006): Parent's Workplace Situation and Father's Parental Leave Use. *Journal of Marriage and Family*, 68. (May). 363–372.
- Corijn, M. – Liefbroer, A.C. – de Jong Gierveld, J. (1996): It Takes Two to Tango, Doesn't It? The Influence of Couple Characteristics on the Timing of the Birth of the First Child. *Journal of Marriage and Family*, 58. (February). 117–126.
- D'Souza, R.M. – Strazdins, L. – Clements, M.S. – Korda, R.J. – Broom, D.H. (2006): Unsociable work? Nonstandard Work Schedules, Family Relationships, and Children's Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 68. (May). 394–410.
- Ekert-Jaffé, O. – Joshi, H. – Lynch, K. – Mougin, R. – Rendall, M. – Shapiro, D. (2002): Fertility, Timing of Births and Socio-economic Status in France and Britain: Social Policies and Occupational Polarization. *Population (English Edition, 2002)* 57/3. 475–507.
- Gershuny J. – Bittman, M. – Brice, J. (2005): Exit, Voice and Suffering? Adaptation to Changing, Employment Patterns. *Journal of Marriage and Family*, 67. (August). 656–665.
- Kalmijn, M. (1991): Shifting boundaries: Trends in religious and educational homogamy. *American Sociological Review*, 56. 786–800.
- Kirkpatrick Johnson, M. (2005): Family Roles and Work Values: Processes of Selection and Change. *Journal of Marriage and Family*, 67. (May). 352–369.

- Kamarás, F. (2005): Családalapítás és gyermekvállalás Európában. Kérdések és kérdőjelek. In Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről 2005*. TÁRKI – ICSSZEM, Budapest, 87–101.
- Kamarás, F. (2006): Kívánt és nem kívánt terhességek, gyermekek. *Demográfia*, 49/2–3. 150–172.
- Manning, W.D. – Brown, S. (2006): Children's Economic Well-Being in Married and Cohabiting Parent Families. *Journal of Marriage and Family*, 68. (May). 345–362.
- Kapitány, B. (szerk.) (2003): *Módszertan és dokumentáció. Az „Életünk fordulópontjai” című demográfiai követéses vizsgálat első hullámának adatfeldvételének ismertetése*. KSH NKI, Budapest.
- Philipov, D. – Spéder, Zs. – Billari, F. C. (2005): *Now or Later? Fertility Intentions in Bulgaria and Hungary and the Impact of Anomie and Social Capital*. Vienna Institute of Demography Working Papers, 2005/8. Vienna.
- Pongrácz, Tné. (2002): Az első gyermek vállalásának társadalmi-demográfiai aspektusai. *Demográfia*, 45/4. 438–448.
- Rudas, T. (1982): *Kontingencia táblák elemzése*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Schoen, R. Y. – Cheng, H. A. (2006): Partner Choice and Differential Retreat from Marriage. *Journal of Marriage and Family*, 68. (February). 1–10.
- Smock, P.J. – Manning, W.D. (1997): Cohabiting Partner's Economic Circumstances and Marriage. *Demography*, 34/3. 331–341.
- Spéder, Zs. (szerk.) (2002): *Demográfiai folyamatok és társadalmi környezet. Gyorsjelentés*. KSH NKI, Budapest 2002.
- Spéder, Zs. – Kapitány, B. (2006): Szülővé válás az ezredforduló után: a strukturális körülmények és a tudati tényezők szerepe az első gyermek vállalásakor. In Kolosi Tamás – Tóth István György – Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 2006*. Budapest, 183–203.
- Spéder, Zs. – Kapitány, B. (2007): *Gyermekek: vágyak és tények. Dinamikus termékenységi elemzések*. KSH NKI, Budapest.
- Sweeney, M.M. (2002): Two Decades of Family Change: The Shifting Economic Foundations of Marriage. *American Sociological Review*, 67/1. 32–147.
- Thomson, E. – Hoem, J.M. (1998): Couple Childbearing Plans and Births in Sweden. *Demography*, 35. (August). 315–322.
- Upchurch, D.M. – McCarthy, J. (1990): The timing of a first birth and high school completion. *American Sociological Review*, 55. 224–234.
- Wilson, E.K. – Koo, H.P. (2006): The Relationship Context: Its Effects on Low-Income Women's Desire for a Baby. *Journal of Marriage and Family*, 68. (December). 1326–1340.
- Winslow-Bowe, S. (2006): The Persistence of Wive's Income Advantage. *Journal of Marriage and Family*, 68. (November). 824–842.

Tárgyszavak:

Termékenység
Panelvizsgálat
Demográfiai és gazdasági összefüggések

DESIRED CHILDREN IN THE LIGHT OF THE LABOUR MARKET STATUS OF PARTNERSHIP MEMBERS*Abstract*

The paper examines the relationship between the childbearing intentions of couples and the labour market status of both partners. Data comes from the 1st wave of the panel survey “Turning Points of the Life Course”, carried out by HCSO Demographic Research Institute. We have only one member of the couple who responded to the survey questions: we use information about the childbearing plans of the respondent and the couple (as depending variables) and some characteristics of the respondent as well as the partner (age, labour market status). The analysis is carried out on different sub-samples where we have information about timing plans: (1) the intentions of the first childbearing among couples where the female partner is younger than 35 and the responding member of the couple is childless, (N=449); and (2) the intentions of the second childbearing among couples where the female partner is younger than 40 and the responding member of the couple has one child (N=720). Selection effects due to missing data problems are discussed. The statistical method used in the analysis is loglinear analysis. Different models concerning the interactions between variables are compared, and the most parsimonious model is searched for. Couples living in marriage and in cohabitation are compared as sub-samples, as well as the intentions of the couples, together with the intentions of female and male respondents. According to the results, the hypothesis can be maintained that the timing plans of the first and second childbearing are differently related to the labour market status of the partners. In the case of the intentions concerning the first childbearing, the timing is independent from the labour market status of the female member of the couple. Whereas the planning of the first child is not independent from the labour market position of male partners; this is rather the case in marital relationships. As for the second childbearing, the labour market status of females (again rather in marriages) influences the childbearing plans of the couples and those of males and females.